

Något om Dalsjö by av Roland Hansers

Historia? Nja det låter lite pretentiöst. Snarare lite fakta och reflexioner. Der låter lite tråkigt ändå. Men kanske de här bladen kan komma till användning längre fram. I ett visst sammanhang, när du funnit något särskilt i vår by eller skall besvara knepiga frågor från barnen.

Utgående från andra orter so liknar Dalsjö och där historien finns mera dokumenterad kan man inte utesluta att här funnits människor sedan urminnes tider. Ändå får vi utgå ifrån att mycket gamla boplatser i huvudsak har funnits i Ljusnans dalgång när det gäller Hälsinglands inland i den här delen av landskapet. Vilket ju också bekräftas av fornlämningarna.

På 1600-talet under Karl 1X, Gustav Wasas yngste son, försökte man stimulera nybyggande av långt ut i avlägsna hörn av landet. Dels var befolkningen koncentrerad till älvdalar och kuster i för hög grad och dels behövdes befolkning i skogs och gruvmark. Från Finland som på den tiden var svenskt, kom många nybyggare och bosatte sig i norra Värmland, Dalarna och Hälsingland. Det här var en bosättnings och omvandlingspolitik som pågick långt in på 1700-talet Långa tider uppstoppad av de ständiga krigen som på den tiden var folkets plågoris.

Vi känner till finnskogen i Järvsö och Bollnäs. I västra Hälsingland har vi en mängd finska namn på berg och orter från den tiden. Hurvida Dalsjö fick en sådan bosättning är tveksamt. Dels med tanke på det relativa nära avståndet till Ljusnan och därmed knappast räknas som obyggdoch dels med tanke på den blygsamma odlingsarealen mellan bergen.

Det är tämligen säkert att de första nybyggarna vid sidan om sin odlade mark i hög grad hade utkomst från jakt och fiske. Vi vet att fångstredskap därför tillverkades i Dalsjö.

Man levde nog efter dåtida begrepp ett ganska gott liv i Dalsjö, när Undersviks och Järvsöbönder började ägna forsen mellan sjöarna sitt intresse på 1830-talet.

Några decennier tidigare hade det tekniska geniet Cristoffer Polhem lanserat den ena banbrytande uppfinningen efter den andra. Hans lås och transportverk känner vi till från bl.a. studiebesök i Falu koppargruvas museum, men han utvecklade även vattenverk med avancerade transmissioner och utväxlingssystem.

Husbyggande hade ditintills skett med handtäljt timmer och plank. Det var alltså oerhört tidskrävande att bygga hus. I samband med jordbruksreformen i början på 1800-talet stimulerades byggande av de nya bondgårdar ute på de nya omfördelade ägorna. Samtidigt yppades då möjligheten att börja såga virke. En kolossal omvälvning. Nu blev det kapplöpning till lämpliga forsar. Som inte fick vara för stora eller för små. Dalsjö måste vara ett idealställe.

På östra sidan stranden anlades på 1840-talet den s.k. bondsågen. Det var en husbehovssåg som ägdes av bönder i Undersvik och Förnebo. Man hade emellertid i samband med laga skifte 1830 redan avsatts plats för sågen.

Tio år senare anlades Dalsjö gamla grovbladiga såg vanligen kallad Gammelsågen på den västra stranden mellan sjöarna. Här var storbönder, en skogsfaktor och handlaren Sjöblom i Undersvik intressenter. Syftet var nu att sälja, köpa och såga och handla med virke.

Sverige hade nu varit befriade från krig i 40 år. En ansenlig tid med tanke på de ständiga krigen tidigare. Befolkningen ökade snabbt och barnkullarna tenderade att bli allt större. Det slog också igenom på bondgårdarna där det fortfarande var kutym att äldste sonen ärvde hela hemmandet medans övriga syskon blev lottlösa.

Mot den bakgrunden kom nu några årtionden som var äventyrliga för bönderna. Skogsbolagen gjorde också sitt intåg. Det var en tid av överlåtelser, hemmansaffärer, skulder, växlar, reverser, konkurser och processer. De förslagna kunde göra lysande affärer. Många hamnade på bar backe. Den fina upptakten av husbehovssågar och kvarnar, ett slags kooperativ gick successivt i stöpet. De kapitalstarka köpte ut de andra. Dahlsjöfors sågverk, en modernare och större finbladigt såg byggdes nere i Dalån. Verksamheten började ge arbete åt tämligen många. Inte minst om man tar med körningar av virke ner till kusten på de förvägar som delvis ännu finns kvar.

Höjdpunkten på verksamheten var antagligen i början på 1870-talet. Men nu börjar ångdriften komma i ropet. Vid kusten men även i Vallsta och Nor anlades ångsågar. Med kapacitet som vida översteg de gamla vattensågar. Som alltid finns det människor som kan ana framtiden och spekulera rätt. Så skedde även i Dalsjö.

Olof Olsson från Nybo i Järvsö hade skickligt köpt ut de enskilda delägarna, bönder från Undersvik, Förnebo och Änga. Nu satt han med sågar som började bli olönsamma och tvingades sälja till underpris. Konkursmässig och på obestånd. Äganderättsförhållanden var i många fall outredda och i vissa fall skumma. Det ledde till ett oändligt processande som varade i 35 års tid innan HD. Något som blev intrikat sedan kronofogden Pehr Söderman köpt bondsågen 1893 på konkursauktion.

Slutlig ägare och vinnare i de segslitna förhandlingarna blev Hudiksvalls Trävaru AB, nuvarande Iggesunds Bruk som lade ner sågdriften och satsade på mera lönsamma sågverk.

Vid denna tidpunkt, de sista decennierna på 1800-talet skedde en avfolkning av inte bara Dalsjö utan i hela Sverige. Under några år utvandrade 250.000 svenskar till Amerika. Missväxtår och överbefolkning var de avgörande orsakerna. Fattigdomen var kolossal och ute i Europa hade man insamlingar för fattiga och nödlidande i Norrland. Överallt las sågarna inne i landet ner och människor som i några årtionde tidigare upplevt ett enormt uppsving friställdes utan arbetsunderstöd och annan hjälp. Men med stora familjer att försörja.

De nybyggareättlingar som avstått mark, vatten och miljö några årtionden tidigare var nu övergivna. Kvar fanns rester nerplockade sågverk. Och framförallt en oändliga massa sågspån och bark, som sannolikt vräktes ut i sjöarna. I den mån man städade efter sig. Nu var det bolaget som dominerade och bestämde över byn. Man hade sedan länge haft en skogvaktare stationerad i Dalsjö som hette Hedjersson och efterträdde den så beryktade Silén. Bostället kallades herrgården och låg ner efter Dalån.

Under 1900-talet reglerades befolkningsminskningen i Dalsjö genom s.k. naturlig avgång d.v.s. det fanns inga ersättare när det gamla och uttjänta folket föll bort. Ett fåtal blev kvar på 20-talet in på 30-talet. Typiskt nog blev det även beträffande de sista två inbyggarna en naturlig avgång sedan deras hem brunnit ner. Då valde man att flytta. Felix Nyström bodde i Dalsjönäs nr 1 mellan sjöarna. Vid en ensittarförrättning 1933 fick Felix köpa sin mark för 30 kr. Ett köp som vid en process 1943 visades sig sakna täckning.

Emil och Bricken Andersson bodde i Dalsjö till 1935 då deras hem också brann ner. De hade 8 barn och flyttade till Tomterna nere vid Ljusnan på en underskön plats.

Dalsjö beboddes nu i huvudsak av skogskörare vintertid. Allmänt kan sägas att den odlade kulturen lämnades helt utan intresse. Kvarvarande byggnader fick förfalla och odlad jord bussades igen.

En viktig del i byn spelade flottningen. De båda sjöarna ingick i ett system som levererade timmer ut i större sjöar och floder. Sålunda fanns flottning efter Nyvallsån och ränna mellan sjöarna. Lilla Dalsjön fungerade som ett magasin och här gjordes timmerskiljningen. Flottningen var den verksamhet som levde kvar längst i byn. Om den kan käre svärfar (Hilding Lindblom) berätta mer utförligt än vad som låter sig skrivas. Detta i egenskap av uppväxt i byn, flottare och sedermera flottningsförman framtill flottningens nedläggning på 60-talet.

Ett liv utan historisk bakgrund och känsla blir ihåligt har någon sagt. Vad som här meddelats är fragment , små små flingor. Att du och vi som är dagens invånare skall känna intresse att återuppväcka bygden eller vår by. Som Torbjörn och Sten har gjort när sökt upp brandresterna och ruinerna efter Emils och Felix Nyström. Den karta som Göran Unger så förtjänstfullt ritade på 40-talet finns också kopierad kan vara till hjälp. Om vi vill leta igen ex. den gamla bondsågen eller smedjan på Prästhalvön. Naturligtvis med Hildings benägna praktiska hjälp.

Ett liv får inte bara drömmas. Att återvinna de förlorade odlade marken kanske känns alliera motiverad i takt med utvecklingen i samhället i övrigt. Vore några får eller getter en början. Visan är orimlad, romantisk, kanske sorgsam i melodin men en bra omväxling till "Vid Lilldalsjöns strands mera hurtiga tongångar"

Roland HansErs 1993